

præsentiam & uirtutem ferre non ualentes: est enim deus illis, eiusque potestas terrifi-
 Mar. 7. co pauori. Sed & ex Marco & Luca, reliquit eis sua sola benignitate purgatum indi-
 Luc. 8. genam prædicatorem, ut beneficentiam dei agnoscentes respicerent. Tanta est dei
 erga nos benignitas, ut etiam si sepulchra, & mortem malimus, quam cælum & uitam:
 si immunditiam, quam sanctitatem: si ipsum denique uitæ autorem à nobis ultrò repela-
 lamus: ipsa tamen nullo modo nos deserat, sed omni uia nos saluare tentet. Nequa-
 quam ergo rogemus eum ut transeat à nobis, sed ut iugiter maneat nobiscum: quo-
 niam ipse est uita, sanctitas, & salus nostra: quatenus uita, mortem tollit: quatenus san-
 ctitas, immunditiam purgat: quatenus salus, potenter omnem dæmoniorum sæuitiã
 elidit. Patri ergo æterno, qui nobis hanc uitam, sanctitatem, & salutem dedit: & ipsi fi-
 lio eius, qui esse uelit uita, sanctitas, & salus omnium in uniuerso orbe degentium, in
 spiritu sancto honor, potestas, & gloria in perennia seculorum secula. Amen.

CAPVT NONVM.

- 79 **T**ascendens IESVS in nauiculam, transfretauit, & uenit
 in ciuitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacen-
 tem in lecto. Et uidens IESVS fidem illorum, dixit para-
 lytico: Cõfide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce qui-
 dam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphematur. Et cum
 uidisset IESVS cogitationes eorum, dixit: Vt quid cogitatis mala in cordi-
 bus uestris? Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata tua: an dicere,
 surge & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in
 terra dimittendi peccata (tunc ait paralytico) surge, tolle lectum tuum, &
 uade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Videntes autem tur-
 bæ, timuerunt, & glorificauerunt deum, qui dedit potestatem talem homi-
 nibus. ¶ Et cum transiret inde IESVS, uidit hominem sedentem in teloneo,
 Matthæum nomine. Et ait illi: Sequere me. Et surgens, secutus est eum. Et
 factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani, & peccatores ue-
 nientes, discumbebant cum IESV & discipulis eius. Et uidentes Pharisei,
 dicebant discipulis eius: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat
 magister uester? At IESVS audiens, ait: Non est opus ualentibus medico,
 sed male habentibus. Euntes autem, discite quid est: Misericordiam uolo,
 & non sacrificium. Nõ enim ueni uocare iustos, sed peccatores. ¶ Tunc ac-
 cesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos & Pharisei ieiuna-
 mus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis IESVS: Nun-
 quid possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Venient autem
 dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt. Nemo autem immit-
 tit commissuram panni rudis in uestimentum uetus: tollit enim plenitudi-
 nem eius à uestimento, & peior scissura fit. Neque mittunt uinum nouum
 in utres ueteres: alioquin rumpuntur utres, & uinum effunditur, & utres pere-
 unt. Sed uinum nouum in utres novos mittunt, & ambo cõseruantur. ¶ Hæc
 illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, & adorabat eum, dicens:
 Domine, filia mea modo defuncta est, sed ueni, impone manum tuam super
 eam.

30 eam, & uiuet. Et surgens IESVS, sequebatur eum, & discipuli eius. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, & tetigit fimbriam uestimenti eius. Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum uestimentū eius, salua ero. At IESVS conuersus, & uidens eam, dixit: Con fide filia, fides tua te saluam fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora. Et cum uenisset IESVS in domum principis, & uidisset tibicines, & turbam tumultuantem, dicebat: Recedite, nō est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebāt eum. Et cum eiecta esset turba, intrauit, & tenuit manum eius, & dixit: Puella, surge. Et surrexit puella: & exiit fama hæc in uniuersam terrā. ¶ Et transeunte inde IESVS, secuti sunt eum duo cæci clamantes, & dicen- 85
40 tes: Miserere nostri fili David. Cum autem uenisset domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis IESVS: Creditis quia hoc possum facere uobis? Dicunt ei: Vtique domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem uestram fiat uobis. Et aperti sunt oculi eorum. Et comminatus est illis IESVS, dicens: Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamauerunt eū in tota terra illa. ¶ Egressis autem illis, ecce obtulerūt ei hominem mutum 84
45 dæmonium habentem: & eiecto dæmonio, locutus est mutus, & miratæ sunt turbæ, dicentes: Nunquam apparuit sic in Israël. Pharisei autem dicebant: In principe dæmoniorum eiicit dæmones. ¶ Et circumibat IESVS omnes ciuitates, & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem. ¶ Videns autem turbas, misertus est eis: quia erant uexati, & iacentes sicut oues non habentes pastorē. Tunc dicit discipulis suis: Messis quidē multa, operarii aut pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

ANNOTATIONES BREUES XXIIII. CIRCA LITERAM CAP. IX.

1	Ascendens - IESVS	ualidi sunt, medico,	δ πληρωμα
11	timuerunt	sed qui male habēt.	plenitudo,
	ἐθαύμασαν	19 peccatores	supplementum
	admiratæ sunt	* εἰς μετάνοιαν	28 princeps unus
12	in teloneo	ad pœnitentiā	ἄρχων τις
	ἐπὶ τὸ τελώνιον	19 accesserunt	princeps quidam
	ad telonium	προσέρχονται	28 dicens - Domine
13	nomine	præsens	29 defuncta est
	λεγόμενον	22 sponsi	ἔτελεύτησεν
	qui dicebatur	τῶ νυμφῶνος	indefinitum
17	ait * αὐτοῖς illis	thalami nuptialis	31 quæ sanguinis fluxū
17	Non est opus meo	33 sponsus	patiebatur
	dico ualentibus, sed	ὁ νύμφιος	αἰμορροῦσα
	male habentibus.	24 rudis	32 dicebat
	οὐ χρειὰ ἔχουσιν οἱ	ἀκνήφει	λέγει * αὐτοῖς
	ἰχθυοῦτες ἰαθεῖν, ἀλλ' οἱ	impexi,	dicit eis
	κακῶς ἔχοντες.	impoliti	37 manum eius
	Non habēt opus qui	24 plenitudinem	- Et dixit: Puella surge

IN EVANGELIUM

41	facere—uobis	τὰ δαιμόνια	περὶ αὐτῶν
44	diffamauerunt διεφήμισαν	50 infirmitatem ἐν τῷ λαῷ	erga eas
	diuulgauerunt	in populo	51 uexati & facentes ἰσχυλμένοι ἢ ἐξθιμένοι
48	damones	51 eis	uexatae & disiectae

COMMENTARIUS IN CAPVT NONVM.

Elicta regione Gerasenorum, iterum dominus ascēdit in nauem, & tandem uenit in ciuitatē suam, quae (relicta Nazareth, in qua & conceptus est ex Luca, & ex Aegypto rediens educatus ex Matthæo) intelligitur manifeste ex Marci secundo Capharnaum, ubi offerunt ei incolae para-

79

lyticum sanandum: ut subdit Matthæus, dicens. ¶ Et ascendens IESVS in nauiculam, transfretauit, & uenit in ciuitatem suam. Et ecce offerebant ei paralyticum iacētē in lecto. Videns autem IESVS fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat. Et cum uidisset IESVS cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus uestris? Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata tua, an dicere: Surge, & ambula? Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittēdi peccata (tunc ait paralytico) Surge, tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Videntes autem turbæ, timuerunt, & glorificauerunt deum, qui dedit potestatem talem hominibus. ¶ Quod attulerūt paralyticū cum lectica: signum erat fidei, quod dominus sanare eum posset: sed dominus uoluit partim eis augere fidem, & quod posset illum sanare: & quod insuper ipse is esset, qui non solum morbos corporis tolleret, sed etiam peccata remitteret, quod est dei, ut eum crederent non solum hominem, sed etiam deum: partim eos docere primam esse debere curam salutis animæ, & ultimam corporis: & ideo dixit paralytico: Confide fili, bono esto animo, remittuntur tibi peccata tua. Ecce anima sanitati restituta. Sed quidam Scribæ, qui sibi iusti, sapientesq; uidebantur, dicebant intra se secreta quadam cogitatione, quod blasphemaret dicendo, remittuntur tibi peccata tua, quod solius dei esset peccata remittere: credentes eum solum hominem esse, non etiam deum. Sed dominus, ut eos quoque, qui in se blasphemabant, saluaret, & ad ueram adduceret fidem (tanta est benignitas eius, tanta pietas, tanta denique misericordia) se illis uel apertissimo signo manifestauit esse deum, referendo eis secreta cordium, ac intima cogitationum, quae solius dei est nosse: ut uel sic intelligerent eum non esse blasphemum, nec hominem solum, sed etiam deum. Quod insuper & alio omnibus patienti confirmauit signo, dicens paralytico: Surge, Tolle lectum tuum, & uade in domum tuam. Et continuo quod dixit, factū est. Nam continuo surrexit, cui nulla surgendi prius inerat potestas: & ambulauit, & tulit lectum, cui nulla ambulādi, tollēdiue quippiam pauloante uirtus inerat. nam paralysis omnes uires corporis eneruat, remollit, dissoluit: ut peccatū, mētis, atqui facile creditu esse debet, eum qui solo uerbi imperio, totius corporis morbum aufert, & solidam instaurat sanitatem: uerbo quoq; posse animæ morbos, quae peccata sunt, tollere: neque hoc difficilius illo est, quanquam utrunq; solo uerbo morbos corporeos discutere posse: & posse peccata remittere, solius dei est. de quo solo scriptum est: Ipse dixit, & facta sunt: ipse mādauit, & creata sunt. Quod factum turbæ uidentes, admiratae sunt, & glorificauerūt deum, qui talē potestātē dedit hominibus, imò unī soli CHRISTO, qui deus est & homo, & omnium gloria, & perfectio hominum. Post hoc signū, ponit Matthæus suae uocationis modū, dicens. ¶ Et cum transiret inde IESVS, uidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine, & ait illi: Sequere

Psal. 148.

80

Sequere me. Et surgens, sequutus est eum. Et factum est discumbēte eo in domo, ecce
 ce multi publicani, & peccatores uenientes, discumbebant cum IESU, & discipulis ei
 us. Et uidentes Pharisei, dicebant discipulis eius: Quare cum publicanis & peccatori
 bus manducat magister uester? At IESVS audiens, ait: Non est opus medico ualenti
 bus, sed male habentibus. Euntes autem, discite quid est: Misericordiam uolo, & non
 sacrificium. Non enim ueni uocare iustos, sed peccatores. ¶ Transit dominus. Videt.
 Vocat. Sequitur publicanus. In domo sequentis accumbit. Neque dedignatur coele
 stis medicus ægros ad mensam suā admittere, ut eos sanet. Murmurant Pharisei, qui
 se sanos putant. Satisfacit sua sancta responsione dominus. Et pariter eos docet, & ar
 guit ex sententia Osee, in persona dei dicentis: Misericordiam uolui, & non sacrificiū: Osee. 6.
 & sciētiam dei plusquam holocaustum. Ergo oportuit eos esse misericordes, cum mi
 sericordiam, quæ alijs impenditur, magis acceptet deus, quàm sacrificium: ea autē uel
 maxime infirmis debetur. At ipsi immisericordes erant, ut qui medicum, & animorū
 quidem medicum ægris inuidebāt. nam qui uerius ægrotant, & animo quidē, quàm
 peccatores, & ij quidem publici? Tales autem uenit uocare dominus ad pœnitentiā:
 nam pœnitentiā prima est conualescentiæ, id est iustificationis ianua: sanitas autem, iu
 sticia, quæ & diuinæ uoluntatis adimpletio est, & scientia dei nominatur. At qui uerē
 iusti sunt, ad illam non uocātur: quandoquidem non egent ut resipiscant, & qui se iu
 stos putant, ægrotare se non sentiunt, & si ægrotant: & ideo non resipiscunt. neque
 ut huiusmodi uocantur ad pœnitentiā: quinimmo se pœnitentiā egere non putant,
 adeo ut uocantem rideant, ceu qui sibi sani uidentur, medicum potionis amaræ sum
 ptionem ipsis suradentem. Ergo ex hac uocatione Matthæi ad apostolatus, & euange
 liographiæ munus acciti (de quo haud inconcinne id psalmi. 71. Ex usuris, & iniquita
 te redimet animas eorum, & honorabile nomē eorum coram illo, intelligi potest) do
 cemur optandum nobis esse, quod dominus transeat. Quod nos uideat. Nos uocet.
 Quod continuo sequamur uocantem. Quod suscipiamus interno cordis hospitio nō
 strarum animarum medicum, nos ægros agnoscentes. Dehinc à prioris uitæ consue
 tudine uerē resipiscentes. Non iustificantes nos ipsos more Phariseorū. Nullius inui
 dentes saluti. Non temere quenquam iudicantes: alioqui non sanabimur, non uocabi
 mur ad salutē. Hæc omnia, & alia etiā multo plura diuiniora, uocationis Matthæi
 mysterium continet. Sed & de ijs, qui confidunt in operibus suis, & qui se iustos: oēs
 autem alios, qui nō ita, ut ipsi uiuunt, iniustos reputant (nulli enim alij sunt propensio
 res ad reprehendendū, iudicandum, condemnandū) subdit exemplum Matthæus de
 discipulis Ioannis, qui ex Marco iuncti erant Phariseis, dicens. ¶ Tunc accesserūt ad 81
 eum discipuli Ioannis, dicentes: Quare nos & Pharisei ieiunamus frequenter: discipu
 li autē tui non ieiunāt? Et ait illi IESVS: Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu
 cum illis est sponsus? Venient autē dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiuna
 bunt. Nemo autē immittit cōmissuram panni rudis in uestimentum uetus. Tollit enim
 plenitudo eius à uestimento, & peior scissura fit. Neq; mittūt uinum nouum in utres
 ueteres. Alioquin rumpuntur utres, & uinum effunditur, & utres pereunt. Sed uinū
 nouum in utres novos mittunt, & ambo conseruantur. ¶ Stulti, & hypocritæ (qua
 les sunt, qui siue priuatim, siue publice reliquos omnes iudicant, taxant, traducunt, se
 iustos putantes, suum iudicium omnibus præferentes, damnātes omnia, quæ aut nō
 dicunt, aut non faciunt) nō solum discipulos CHRISTI arguere intendebant, sed &
 CHRISTVM, cum dicebant: Quare nos & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli
 autem tui non ieiunant? ac si apertē dixissent: Nos opera iusticiæ facimus, quæ neque
 tu, neque discipuli tui facitis: ergo nos iusti, uos transgressores. Præceptorem bonum
 habemus, tui discipuli non bonū. Quibus in parabola dominus satisfacit: ipsos, si ocu
 los haberēt, superbenigne illuminās, Ipse, sponsus est, Filij, sponsi, siue *υμῶν* uos, id est

thalami nuptialis, discipuli. Thalamus, Iudæa, ubi naturam desponsauit sibi humanæ, sua morte redemptam, & suo sanguine lotam. Fuit cum discipulis à tempore uocationis eorum, usque ad ascensionis suæ tempus. Dies ablationis sponsi, tempus à passiōe & maxime ab ascensione domini: post quod discipuli luxerunt, ieiunarunt, & durissimas persecutiones perpeffi sunt. Cōmissura seu immissura panni rudis, & ut Euangeliſta dicit ἀκνᾶφῶ, id est impecti, recentis, & nondū à fullone curati, & politi, particula nouæ legis, ac spiritus euangelici. Quod autem ἀκνᾶφῶ hic potius uerti debuisset impecti, aut recentis (sic enim melius ex opposito respiceret uetus) cōstat ex Lucæ. 5. ubi loco huius ἀκνᾶφῶ ponitur καινῶ, id est noui, siue à nouo, ut interpres posuit, cum ait: Quia nemo commissuram à nouo uestimento mittit in uestimētum uetus. Fullo, CHRISTVS dominus. Vestimentum uetus, ueteri doctrinæ addicti, doctrinæ Iudæicæ, & tum multum Pharisæacæ, cuius etiam id erat, opera iustificare, & in illis gloriam dum esse. Immissura panni admodum recētis, nouæ legis particula, quæ ueteri doctrina imbutis immissa, aliquid abstulisset ab eis: quādoquidē oportuisset aliquid ueteris doctrinæ ratione adiecti auferri: nimirum, cum adiecto illud cōtrarium esset, ut agrū fano, tenebrosū lucido, imperfectū perfectō. Scissura fit peior: quia noua lex, & uetus doctrina, noua inquam ut noua, & uetus ut uetus coherere non possunt: ut neq; lux & tenebræ, iusticia dei & iusticia hominis, gratia & debitum, unde schisma perniciosum oriatur necesse est: tota enim lex noua, lux, iusticia dei, gratia: uetus doctrina, tenebræ, iusticia hominis, debitum. Sunt etiam qui πλήρωμα supplementum interpretetur, quod nihil aliud est, quàm ipsa immissura, ut interpres Marci cap. 2. ubi ait: Alioquin aufert supplementum nouum à ueteri, ubi sic habetur: εἰ δὲ μὴ ἄρα τὸ πλήρωμα αὐτῶ τῷ καινῷ, τῶ παλαιῷ: & tunc pleroma & supplementum sunt recti casus. Ergo dices, hic recto casu uertēdum erat: Tollit enim plenitudo eius à uestimento, Haud multum aduerser. Nam pleroma nihil aliud est quàm ἀναπλήρωμα, id est quod supplet, refarcit, atque perficit. quomodo dominus dicebat: Non ueni soluere legem, sed adimplere. ergo quod dominus adiciebat, id erat plenitudo legis. Sed dices, ergo CHRISTVS pannum nouum immittebat uestimēto ueteri? Nequaquam, sed nouos quia ueteri doctrinæ non addictis. Vnde fit, ut plenitudo & supplementum recti casus esse possint. Quod autem interpres Math. xii uertit plenitudinem, hoc fecit huius uocabuli πλήρωμα ad utrunque casum, rectum inquam, atque accusantem, anceps terminatio. Sed de his fatis. Vinum nouum, idem quod pannus impectus, & admodum nouus: lex noua, doctrina CHRISTI. Utres ueteres, idem quod uetus uestimentum: homines ueteri lege, & doctrina quoque Pharisæaca imbuti, id est addicti illi, qui audientes nouam legem indignatione rumpuntur, & ita non continent illam, & hoc ipso pereunt. & hoc est quod dicitur: Alioquin rumpuntur utres, & uinum effunditur, & utres pereunt. Utres noui, fideles, non ueteri dogmate, sed sola noua, syncreticæ lege, nullo aliunde adiecto, imbuti. Ambo conseruari, est legem nouam inuiolatam seruari, & seruantes uitam æternam possidere. Et hæc duæ parabolæ idem prætere tendere uidentur, quo benignissimus dominus audientibus consuleret, ut qui non possent una parabola mysterium capere, caperent altera. Hoc est mysterium, quod ex illa responsione nobis deus indulſit. Porro de CHRISTO, qui hic dictus est sponsus, id psalmi decimioctauī dictum est: Et ipse tāquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit ut gigas ad currēdā uīā, à summo cœlo egressio eius. De ablatiōe eius, id: Et occurſus eius usq; ad summū eius. De lege & doctrina eius, id: Lex domini immaculata cōuertēs aīas, testimoniū domini fidele, sapientiā præstans paruulis. De utribus nouis, id: In oēm terrā exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ uerba eorū. De cōseruatiōe amborū, id: Etenī seruus tuus custodit ea, ī custodiēdis illis retributio multa. Sed qd acciderit, domino rñdēte Pharisæis, & discipulis Ioānis, q ueterē legē claudit,

MOX

82
 mox insinuat Matthæus, subdens. **C**Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus ac
 cellit, & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est: sed ueni, im-
 ne manum tuam super eam, & uiuet. Et surgens IESVS, sequebatur eum, & disci-
 puli eius. Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit
 retro, & tetigit fimbriam uestimēti eius. Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum ue-
 stimentum eius, salua ero. At IESVS cōuersus, & uidēs eam, dixit: Confide filia, fides
 tua te saluam fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora. Et cum uenisset IESVS in do-
 mum principis, & uidisset tibicines, & turbam tumultuātem, dicebat: Recedite, non
 est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Et cum eiecta esset turba, in-
 trauit, & tenuit manū eius, & dixit: Puella surge. Et surrexit puella: & exijt fama hæc
 in uniuersam terram illam. **C**Princeps quidam uenit ad CHRISTVM, Adorat. Filiā
 suam quæ nuper moriebatur, uiuificari petit. Sequitur eum CHRISTVS, & discipuli
 eius. Inter eundem mulier, quæ iam duodecim annos passa fuerat sanguinis fluxum,
 fidēs se uel solo limbi uestimenti eius tactu posse saluari (cum tamē ex Marco & Lu-
 ca, omnem substātiā suam erogasset medicis, & nihil profecisset, sed etiam deterius
 haberet) tangit illum, & sanatur. Veniens IESVS in domum principis, eijcit tibicines,
 & turbam tumultuantē. Dicit nō esse mortuam, sed dormire. Irridetur. Et domo clau-
 sa, paucis secū admissis, ut patre & matre puellæ, Petro, Ioāne & Iacobo, suscitāt eam
 à mortuis. Princeps, figura esse potest sanctorū patrum. Filia, synagogæ. Quod ado-
 rat pater, id indicio est, quod ueteres patres CHRISTVN deum fore cognouerunt.
 Orat filiā suscitari, quia sancti & prophetæ pro uiuificatiōe synagogæ rogauerunt. CHRI-
 STVS sequitur, quia uenit, ut synagogam sanaret, uiuificaret, suscitaret. Mulier quæ
 interuenit, & prius sanata est quàm synagoga suscitata, ecclesia gētium. Solā fimbriā
 uestimenti CHRISTI tetigit: quia ipsum in carne nō uidit, sed apostolos, & posteros
 eius. Audiuit id: Cōfide filia, fides tua te saluam fecit. quia fide CHRISTI filia dei per
 nouam generationem facta est, ac demum saluata. Fluxus sanguinis, erat descēsiō po-
 steritatis eius ad inferos. Duodecim anni infirmitatis eius, uniuersus decursus tempo-
 ris gentilitatis eius: quod duodecim annis designatur, ut uniuersa nox duodecim ho-
 ris noctis dispescitur, & uniuersa dies duodecim horis diei. Medici, qui curare non po-
 terant, dæmonia quibus fidebat, & tanto tempore seruierat, & eo deterius habebat.
 Postea sanatur synagoga: quia post Gentes ad CHRISTVM intratura est. Tibicines,
 & turba tumultuās, qui eijciuntur: præcones ueteris legis, synagogæ mortuæ adhæ-
 rentes. Rident CHRISTVM: quia non credunt eum posse dare uitam. Excluduntur
 à domo, in qua dominus, apostoli, & sancti patres sunt: quia non sunt ingressuri in re-
 gnum cælorum. Dormiebat, & non erat mortua: quia erat aliquando excitanda de li-
 tera ad spiritum, & de morte ad uitam. In domo clausa suscitatur: quia in ecclesia, ex-
 clusis iam omnibus CHRISTI irrisoribus. Duodecim erat annorum: quia uniuersum
 tempus Iudaismi, quando id fiet, erit impletum. Et ex Marco dominus præcepit
 uehementer, ut nemo eorū, qui in domo non erant, id resciret: ut sacramenta dei non
 esse prodenda indignis, & laudem humanam nequaquam esse appetendam doceret.
 Verum beneficia dei tanta sunt, ut latere non possint: ob idq; hoc factum in tota illa
 terra inuulgatum est: sed inter eos maxime, qui diuinam admirabantur potentiam,
 & arctius erant timore eius astricti. Sed age, cum in litera dicatur, filia mea modo
 defuncta est, cur exponendo dictum est, filiam suam, quæ nuper moriebatur, prin-
 cipem poposcisse uiuificari? Hic aduertendum est, ueterem interpretem id, ἀρτι ἐτελεύ-
 τησεν uertille, modo defuncta est: quod etiam interpretari poterat, modo defungeba-
 tur, modo moriebatur: nam ἐτελεύτησεν indefinitum est, non præteritum perfectum.
 Et ita hic fuisse interpretandum, ex Marci capite quinto deprehenditur: ubi loco hu-
 ius, filia mea modo defuncta est, habetur, filia mea in extremis est: quod non designat

Mat. 9.

Luc. 8.

defunctam esse, sed in extremis laborare. Quin & apertius archisynagogum nescisse tunc eam defunctam, ostendit postea Marcus, dicēs: Veniunt nuncij ad archisynagogum, dicentes, quia filia tua mortua est: quid ultra uexas magistrum? Vnde satis liquet ipsum nescisse eam mortuam, nisi ex nuncijs. Quomodo ergo prius dixisset, filia mea modo defuncta est? Vertendum igitur hoc loco, modo defungebatur, id est mori incipiebat, non defuncta est. Et proinde nihil mirum, si exponendum duximus, nuper moriebatur: quandoquidem sententia eius, illa nondum erat mortua, sed iam mori inceperat, breui emoritura: nisi cito fauor, quem preestolabatur, ne moreretur, adesset. Aduertendum est in super: Hæmorrhousan, cuius potenti uestimenti filij dei attactu diuturnum sanguinis profluuium illico repressum est, ciuem fuisse Cæsareæ Philippippi, quæ ad radices Libani sita est, ex Eusebii Cæsariensis historiæ libro. 7. cap. 14. ne quis eam suspicetur fuisse Martham sororem Mariæ, & Lazari. Necnon cum hic de tibiçinibus adhibitis funerali pōpæ nobilis defunctæ puellæ, quippe quæ erat filia cuiusdam principis, mentio fit, id olim consuetudinis fuisse (quod & nostra tempestate Aelius Antonius Grammaticus annotauit) ut in funeralibus pompis uirorum funestum quid, & luctificum tubis caneretur: puerorum autē, puellarum uē tibiçs. De illorum enim funere hæc:

Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma:

It cœlo clamorq; uirum, clangorq; tubarum.

De istorum autem funere hoc:

Tibia cui teneros fuetum deducere manes.

- 83   ”   Porrò domino inde transeunte, factum est aliud mysterium: quod Matthæus aperit, dicens. ¶ Et transeunte inde **IESVS**, secuti sunt eum duo cæci clamantes, & dicentes: Miserere nostri fili Dauid. Cum autem uenisset domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis **IESVS**: Creditis quia hoc possum facere uobis? Dicunt ei: Vtique domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundū fidem uestram fiat uobis. Et aperti sunt oculi eorum. Et comminatus est illis **IESVS**, dicens: Videte ne quis sciat. Illi autē exentes, diffamauerūt eum in tota terra illa. ¶ Quod prius gestum est in Hæmorrhousa, & in filia lairi principis synagogæ in figura: hic quoque ostenditur in duobus cæcis. Cæcorum unus, synagoga Iudæorum. Alter, ecclesia gentium. Cæcitas, ignorantia ueræ lucis. Clamor dicentium, Miserere nostri fili Dauid, confessio utriusq; **CHRISTVM** esse Mesiam promissum. Accessio in domum, accessio ad ecclesiam fidelium. Quod dicit eis: Creditis quod hoc possum facere uobis, designat interrogationem de fide **CHRISTI** in ecclesia faciendam esse ijs, qui illuminationē regenerationis sunt percepturi. Quod dicunt: Vtiq; domine, confessionem eorum esse recipiendam. Tactus **CHRISTI**, tactum diuinitatis: ubi uerè credūt diuinæ **CHRISTI** potentiæ uerè illuminantem animam. Prohibitio ne quis sciat, sacramentum exteris, & ijs qui de ecclesia nō sunt, non esse detegēdum: & humanam laudem esse fugiendam, ut in præcedenti, documentū. Quod inuulgant famam eius in tota terra, mirabilia dei non ad humanam laudem, sed ad dei gloriam nō esse silenda. Hæc est uera historia, quæ & istorum rerum potest esse designatiua. Sed & aliam subiungit Euangelista Matthæus de dæmoniaco muto, qui nullam laudem, nullam cōfessionem deo dat, dicens. ¶ Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem: & eiectione dæmonio, locutus est mutus. Et miratæ sunt turbæ, dicētes: Nunquā apparuit sic in Israël. Pharisei autē dicebāt: In principe dæmoniorū eijcit dæmonia. ¶ Corā Phariseis factū est hoc signum, ut per figurā intelligerēt seipso, si se illi offerret, esse curandos. Nam mutus dæmoniaco Phariseos indicabat. Muti sunt, qui diuinam cōfessionem, laudēq; nesciūt. Dæmoniaco, qui blasphemant. Eiectio dæmonij, diuina potētia, ac benignitas in eos etiam, qui diuinæ cōfessionis, laudisq; fuerunt expertes, & omnium uirtutum domiciliū. Admiratio turbarum, & adiecta uerba, agnitionem mirabilium dei, &

dei, & unius solius confessionem indicabat. Pharisei blasphemates, sunt uera eius rei expressio, cuius daemniacus mutus erat uestigium. Et hoc mysterium in re, tunc subiecta oculis & praesente, factum est: quanquam etiam in re simili futura factum iri intelligatur. Deinde magna domini indicatur benignitas, qui nihil mouetur ob malorum blasphemiam, quo minus perinde ac nulla iniuria affectus perseueret, ubique benefacendo, & diuinam potentiam suam ostendendo, ut Matthaeus prosequitur dicens. **¶** Et circuibat IESVS omnes ciuitates & castella, docens in synagogis eorum, & praedicans Euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem. **¶** Docebat & praedicabat Euangelium regni. Haec autem annunciatio, erat uoluntas patris, qua nihil unquam potuit esse optatius ac salutaris hominibus. Doctrina, illuminabat, uera cognitionis diuinæ luce. Annunciatio regni aeterni, in spem mortales erigebat. Operatio curationum omnium languorum & infirmitatum, doctrinam confirmabat, & insuper Euangelij promissionem. Ad haec illuminatorum, & certa spe fretorum corda ad suum ipsius amorem inuocabat, inflammabatque: quem uerè cognosceret curatorem esse ab omni infirmitate: ut corporum, ita & ipsarum, & multo quidem magis animarum: cum morbi corporum obsint ad degendam uitam temporalem solum: animarum autem ad uitam quoque aeternam, quam ipsum pollicebatur, & uerè quidem Euangelium. Sed & eum erga nos habere intentos misericordiae suae oculos, subsequenter ostendit Euangelista Matthaeus, dicens. **¶** Videns autem turbas, misertus est eis, quia erant uexati, & iacentes, sicut oues non habentes pastorem. Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. **¶** Visio dei, miseratio eius. Turbae, populorum nationes. Erant uexati, & iacentes, siue (ut hic habetur) ἐπιμένοι, id est disiecti: quia & uarijs onerabatur traditionibus scribarum & pharisaeorum, & incursionibus patebant daemniorum. Erant ut non habentes pastorem, quia nullus porrigebat eis uitalē alimoniam animarum: sed in sola cognitione terrenorum relinquebantur. Discipuli, praedicatores, & ij qui uera doctrina Euangelij regni illuminati, aliorum in ea sunt illuminatores. Dominus messis, coelestis pater, cum quo & CHRISTVS dominus etiam est dominus messis. Messis multa, nationes multae, quae ad coeleste horreum, modo essent cooperatores, forent adducendae. Operarij, cooperatores CHRISTO, sanctum Euangelium ad uitae aeternae pabulum per omnem terram seminantes. Rogandus est ut eos mittat, eijciat, extrudat in messem suam: quia nemo se in eam sine dono eius ingerere debet. Et quis enim etiam in messem aliquam terrenam se ingerere ausit, nisi prius ei à domino illius facta potestate? Rogemus ergo dominum messis animarum, ut in uniuersum mundum mittat, eijciat, expellat spiritu sancto agitante Euangelicos uiros, uirtute & potestate dei sublimes, ut adducant per filium eius in uirtute spiritus omnes ubique gentium nationes ad regnum caelorum. Et oriens & occidentes, meridies & septentrio, & ea quidem in utroque mundi hemispherio, deo qui uoluit per filium suum in perfecta charitate uniuersum saluare mundum, dent laudem, & honorem, & gloriam, in nunquam finienda seculorum secula. Amen.

CAPVT DECIMVM.

Nunc uocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut eicerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem. **¶** Duodecim autem discipulorum nomina sunt haec. Primus, Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Philippus & Bartholomaeus, Iacobus Zebedaei, & Ioanes frater eius, Thomas & Matthaeus publicanus,